

ОБГОВОРЮЄМО ПРОЄКТ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ

Нарешті всі зрозуміли, що найвища цінність – це людина. А також збагнули те, що держава повинна мати стратегічний запас, необхідний для життєдіяльності її. Як кожна маленька сім'я дбає про гречку, мило й туалетний папір, так і велика сім'я – держава – думає стратегічно, щоб вистачило не тільки на період карантину, а й на час інших надзвичайних ситуацій. Тобто те, до чого не звикли жителі безпечного міста, і те, через що переважно сміються молоді над поколінням своїх прадідів, які дбали «на чорний день», стає життєво важливим. Виявляється, досвід доводить актуальність народних думок «Маєш в торбі – сидеш на горбі», «Як простелишся, так і виспишся»... Що ж має бути в стратегічному запасі України-держави, а не території, де проживає біомаса, якій сьогодні байдуже, як та якою мовою зветься вулиця, а завтра буде байдуже, як називається країна?

Відповідь на поверхні: ті способи впливу, які формують громадянина України, а не просто фізичну особу.

Фахівці дитячої психології знають про сензитивні (тобто найбільш сприятливі) періоди для засвоєння, вивчення певного виду діяльності. І якщо пропустити їх, то далі потрібно докласти неймовірних зусиль, щоб надолужити втрачене, якщо, правда, наступить усвідомлення такої потреби.

Шкільний період – найсприятливіший для формування соціальної свідомості. У шкільному варіанті це насамперед плекання екологічної свідомості. Не применшуючи важливості цієї проблеми, пам'ятаймо, що період навчання в школі – час, коли формується усвідомлення себе як громадянина. Нагадаю аксіому: вивчення української літератури (а саме образне мислення дає змогу засвоїти ідеї/думки/концепти) – це ґрунт, що забезпечує формування громадянина України. Вивчення української мови, історії України – важливі самостійні складники цього процесу. А відомості з української культури, із якими учні ознайомлюються на уроках історії, мови та літератури, органічно доповнюють одні одних. Розумію, що зараз мої опоненти пригадають шароварщину, галушки та закам'янілі, неживі для сучасного покоління символи верби й калини чи завдання шкільної вчительки виписувати численні однотипні приклади постійних епітетів із

народної пісні... Але йдеться не про проблеми методики викладання предмета чи фахову компетентність окремого вчителя, а про збереження національного світогляду, формування свідомого громадянина України, а не частини біомаси, коліщатка й гвинтика... Уже була спроба сформувати радянську, національно знекровлену людину, і це, як бачимо, нічого не навчило... У сучасній програмі з української літератури навіть Шевченкові «Гайдамаки» не вивчаються; один з аргументів – не потрібні молодій, ще не зміцнілій психіці картини військового протистояння й море крові, але водночас забувається, що багатом теперішнім дітям фільми жахів (які вони залюбки, до речі, в середніх класах дивляться) є розвагою, яка викликає лише сміх...

Інтегровані мовно-літературні курси, які передбачають компетентності в проєкті Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Проєкт) ([URL: mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti](http://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti)), унеможливають окреме вивчення української літератури, а література розглядається тільки як принагідний ілюстративний матеріал під час вивчення мови; фактично фольклор і багатовікову історію літератури заступають сучасні медіатексти, на жаль, часто сумнівної якості (і в плані об'єктивності інформації, бо переважно метою таких текстів є маніпуляція свідомістю мас, і в художньому аспекті). Якщо серед фахівців ще розгортаються суперечки щодо автентичності «Слова о полку Ігоревім» чи «Велесової книги», то медіатексти часто є плагіатними або ж фейковими. Дозволю собі озвучити риторичне питання: чи ж треба вивчати їх у середніх класах? Нагадаю, що в радянській школі щотижня проводилися політінформації, які були зразком ідеологічної пропаганди. І що знову будемо зомбувати?..

Взагалі у Проєкті замість понять *українська література* та *зарубіжна література* фігурують поняття *оригінальна* та *перекладна література*, що дає змогу ситуативно інтерпретувати їх. У наш постколоніальний час дозволити таке вивчення означає позбавити країну стратегічного запасу, тобто залишити Україну без державного майбутнього! І ситуація може бути патовою...

Додаток 1 «Мовно-літературна освітня галузь. Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі» у категорії «Знання (державна мова, рідна мова (у разі відмінності від державної)» містить такі складники: «Інформація», «Комунікація», «Текст/медіатекст», «Мовні засоби». Як бачимо, мовно-літературна освітня галузь не передбачає знань із літератури. У складнику «Текст/медіатекст» (с. 19) як рівноцінні елементи прописано: «Текст. Різновиди текстів: одиничні і множинні; цілісні, перервані і змішані; опис, розповідь, роздум. Стил і жанри. Структура тексту. Фрагментарні тексти. Зміст прочитаного. Тема. Мікротема. Ідея. Проблеми в тексті. Підтекст. Культурно-історичний контекст. Гіпертекст у медіатексті. Особистий і суспільний досвід. Морально-етичні цінності. Літературні твори (оригінальні й перекладні). Роди і жанри літератури. Літературні напрями й течії. Літературно-мистецькі епохи. Художній образ. Емоційний стан і вчинки персонажів, характери. Читальський досвід. Емоційний стан читача. Естетична цінність. Індивідуальний стиль». Водночас треба наголосити, що поняття тексту, зокрема його смислова та знакова природа, містить численні варіанти визначень. Медіатекст як усний чи писемний твір масовоінформаційної діяльності та масової комунікації не конкретизується, але, очевидно, що таке формулювання «текст/медіатекст» передбачає адекватну взаємозаміну, що а рїгїгї нелогїчно, бо вужче поняття (медіатекст) об'єктивно не може замінити ширше поняття (текст).

У Додатку 4 «Вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з мовно-літературної освітньої галузі (рідна мова, оригінальна література рідною мовою) для класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини» прописано орієнтири для оцінювання, серед яких літературні фігурують тільки принагідно, виконуючи суто ілюстративну функцію.

Є зауваження й щодо мовного складника Проєкту. У примітці Додатка 23 «Базовий навчальний план базової середньої освіти. Базовий навчальний план базової освіти для класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу, національної меншини (річне навантаження)» (с. 303) уточнено, що «години мовно-літературної галузі можуть розподілятися на вивчення мови корінного народу, національної меншини та/або другої іноземної мови», однак не фігурує поняття державної мови, що суперечить Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухвалену Верховною Радою України 25 квітня 2019 року, а також прописаній у Проєкті першій ключовій компетентності вільно володіти державною мовою (с. 2).

Про фахову некомпетентність свідчать і помилки: напр., «Соціокультурні знання (суспільство та культура країни **виучуваної** мови)» (с. 19).

Ніхто не каже, що школа має виховувати майбутніх письменників, але вона мусить сформувати людей мислячих, які не тільки знають пошукові системи, що уможливають доступ до різнопланової інформації, а й уміють використовувати її для створення цілісної картини світу. І що склеюватиме пазли картини «Україна» – світогляд свідомого громадянина чи безстороннього спостерігача, який живе сьогоднішнім днем (а саме таку ідеологію сучасного споживача формує ринок товарів і послуг), – за це теж відповідає школа не меншою мірою, ніж сім'я. Література не дає готових відповідей на питання, як це було в історії російської літератури – «Кто виноват?» і «Что делать?», а спонукає задуматися і над тим, «що ми?.. / Чиї сини? яких батьків? / Ким? за що закуті?..», і над тим, «Коли / Ми діждемося Вашингтона / З новим і праведним законом?»

Діти люблять читати про своїх однолітків, їм потрібні історії про переможців – чи то про визнаних історичних героїв, чи про неформальних лідерів. І якщо цього не презентуватиме література, вони знаходитимуть своїх героїв у російських «Кадетах» або в інших, асоціальних середовищах.

...Про стан української армії суспільство дізналося, коли почалася війна. Проблеми нашої медицини оголила епідемія COVID–19. Про важливість ідеології в державі мали би зрозуміти на початку війни, адже руський мір проріс саме там, де зневажливо ставилися до потреб мовної політики, а російські масмедіа успішно формували армію своїх прихильників, вирощуючи вірус зради, отой комплекс кочубейщини, про який як про ворога українського відродження, як і про Москву та український провінціалізм, писав Ю. Шевельов.

Нині намагаються закопати талан української літератури, зарити те, що нам дали попередні покоління й що має працювати для прийдешніх... «Бо кожному, хто має, дасться і примножиться; а в того, хто не має, відніметься і те, що має», – повчає християнська притча, застерігаючи від втрати всього.

І наостанок: чому ж прагматичне західне суспільство (чомусь так традиційно вважається) продовжує вручати Нобелівську премію в галузі літератури як таку, що приносить користь людству?

P.S. Освітнянська профспілка проблеми не бачить...

Не будьмо чухраїнцями!..

Ольга ЯБЛОНСЬКА,

*доцент кафедри української літератури
Східноєвропейського національного університету
ім. Лесі Українки*